

УДК 378.046-021.68 (477) «199»

ОПОЛЬСЬКА Алевтина Володимирівна,
старший викладач кафедри менеджменту,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний
педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
e-mail: opol.av@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГІЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В УКРАЇНІ У КІНЦІ ХХ СТ.

Розглядається методична робота як важлива складова післядипломної педагогічної освіти і обґрунтовується, що для ефективного реформування освітньої галузі в Україні доцільно звернутися до позитивного вітчизняного досвіду організації методичної роботи педагогічних працівників.

Доведено, що у 80-х рр. ХХ ст. організація методичної роботи була зосереджена на оволодінні кожним вчителем головних ідей і завдань реформи загальноосвітньої школи, а саме: опануванні новим змістом навчальних планів і програм, підвищенні якості й ефективності уроку, впровадженні передового педагогічного досвіду. Однак, ця робота здійснювалася централізовано, у колективній формі, без врахування індивідуальних потреб педагогічних працівників. У 90-х рр. ХХ ст., після проголошення незалежності України, методична робота була зосереджена на застосуванні диференційованого підходу. Методичні служби почали використовувати діяльнісні форми навчання, що сприяло розвитку творчого потенціалу педагогів.

Однак, у кінці ХХ ст. у роботі методичної служби простежується тенденція відсутності узгодженості між різними рівнями методичних служб, спостерігається безсистемний добір тематики, перевантаження педагогів методичними заходами, що в більшості випадків сприяло зниженню ефективності методичної роботи.

Ключові слова: *післядипломна педагогічна освіта; підвищення кваліфікації; методична робота; педагогічні працівники; професійний розвиток; функції методистів, принципи організації методичної роботи; колективні та індивідуальні форми методичної роботи.*

Постановка проблеми. В умовах перехідного періоду, коли українське суспільство торує свій демократичний шлях, фактор рухливості динаміки доцільного співвідношення між складовими системами післядипломної освіти має не лише дестабілізуючий ефект, а й посилює потребу у професійному розвитку і творчості суб'єктів цієї цілісності [1].

Методична робота, як структурна складова післядипломної освіти, має важливе значення у неперервній освіті педагогічних працівників.

У процесі методичної роботи здійснюються підвищення наукового рівня педагогічного працівника, його підготовка до засвоєння змісту нових програм і технологій їх реалізації, постійне ознайомлення з досягненнями психолого-педагогічних дисциплін і методик викладання, вивчення і впровадження у освітню практику передового педагогічного досвіду, творче виконання перевірених рекомендацій, збагачення новими, прогресивними й досконалими методами і засобами навчання, вдосконалення навичок самоосвітньої роботи педагога, надання йому кваліфікованої допомоги з теорії та практичної діяльності.

Масштабно реформа освітньої системи України, стрімкий розвиток інформаційних технологій та підвищення вимог до професійної компетентності педагогів спонукають методичні служби шукати нові методи удосконалення методичної роботи. У процесі пошуку шляхів модернізації та підвищення якості методичної роботи доцільно звернутися до вітчизняного досвіду становлення та розвитку системи методичної роботи з педагогічними працівниками у кінці ХХ ст.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні основи діяльності післядипломної педагогічної освіти висвітлені у дослідженнях як вітчизняних, так й зарубіжних вчених: М. Бирки, Л. Даниленко, М. Дробнохода, А. Кузьмінського, С. Крисюка, В. Олійника, Н. Протасової, В. Руссола, В. Семиченко, Л. Сігаєвої, П. Худоминського та ін. Особливості становлення та розвитку методичної роботи, як одного з елементів післядипломної педагогічної освіти розкриті у працях І. Жерносека, О. Капченко, М. Красовицького, Г. Литвиненка, Л. Набоки, В. Пуцова, Г. Штомпеля та ін.

Метою статті є визначення особливостей організації методичної роботи педагогів в Україні у кінці ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. У кінці ХХ ст. керівництвом та організацією методичної роботи з педагогічними працівниками в Україні займалися Центральний інститут удосконалення вчителів, обласні інститути удосконалення вчителів, районні та міські відділи народної освіти, районні та міські методичні кабінети, опорні школи району та внутрішньошкільні методичні організації.

Центральний інститут удосконалення вчителів забезпечував розробку методичних рекомендацій, навчальних планів і програм щодо методичної підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних працівників; узагальнював передовий досвід курсово-семінарської і методичної роботи з педагогічними кадрами, що нагромаджувався на місцях; координував методичну діяльність обласних інститутів удосконалення кваліфікації вчителів, методичну роботу районних методкабінетів [2, арк. 2].

Обласні інститут удосконалення вчителів координували методичну роботу в області; організовували курси і семінари для методистів методкабінетів, керівників шкіл і методичних об'єднань; проводили роботу з вивчення, узагальнення та запровадження у діяльності шкіл передових методів роботи з використанням новітніх засобів навчання і виховання; цілеспрямовували діяльність методичних кабінетів та методичних об'єднань [2, арк. 17; 3, арк. 47].

Керівництво методичною роботою в районі (місті) було покладено на районні (міські) відділи народної освіти. Ці відділи відповідали за організацію і проведення науково-методичних заходів районного масштабу (педагогічні читання, конференції), а також здійснювали керівництво роботою опорних шкіл та методичних організацій [4, с. 84].

Згідно наказу Міністерства освіти УРСР № 16 від 19 травня 1967 р. були створені районні (міські) методичні кабінети, які повинні були забезпечувати ефективний науково-методичний супровід педагогів. Роботу районних (міських) методичних кабінетів контролювали районні (міські) відділи народної освіти, а організовували і надавали їм всілякої допомоги обласні інститути удосконалення вчителів. Зміст роботи методичних кабінетів передбачав: визначення структури методичної роботи в районі (місті); організацію самоосвіти педагогів; надання допомоги школам в організації політичної освіти;

спрямування роботи шкільних, міжшкільних, районних і міських методичних об'єднань, опорних шкіл та шкіл передового педагогічного досвіду, проблемних семінарів, творчих груп, семінарів-практикумів, постійно діючих семінарів, шкільних методкабінетів, лекторіїв, університетів наукових і педагогічних знань тощо, координація їх діяльності; забезпечення планування, обліку та своєчасного проходження курсової перепідготовки педагогічних і керівних кадрів; організація докурсової і післякурсової роботи з кадрами; участь у плануванні проведення атестації учителів, організація роботи вчителів за її підсумками [5].

Реформа загальноосвітньої школи, розпочата із середини 80-х р. ХХ ст., стимулювала активізацію роботи методичних кабінетів. Їх діяльність спрямовувалась на глибоке оволодіння кожним вчителем головних ідей та завдань реформування загальноосвітньої та професійної школи, опанування новим змістом навчальних планів і програм; піднесення якості й ефективності уроку в умовах запровадження нової концепції середньої загальноосвітньої школи [6].

Також удосконалювалась робота з молодими вчителями. Методичні кабінети, за допомогою обласних інститутів удосконалення вчителів організовували для молодих вчителів постійно діючі семінари, проводили консультації, зустрічі з досвідченими вчителями. Практикувалося проведення «тижня молодого вчителя», протягом якого для молодих вчителів організовували навчання, проводили практикуми на базі кращих шкіл області, знайомили з досвідом вчителів – новаторів, вчили мистецтву моделювання уроку, застосування інноваційних технологій навчання і виховання учнів та ін. В педагогічних колективах широко використовувалося наставництво та шевство досвідчених вчителів над початківцями [4, с.88].

Не залишались поза увагою і сільські вчителі. Методкабінети проводили роботу щодо оформлення педагогічних виставок, методисти займалися комплектуванням пересувних бібліотек, фонотек для сільських шкіл, також брали участь у організації заочних семінарів для вчителів з віддалених сільських шкіл.

Працівники районних методкабінетів проводили роботу з вивчення запитів і побажань педагогічних працівників, виявлення труднощів, з якими вони стикалися під час професійної діяльності. Ґрунтовне вивчення пропозицій та труднощів і проблем, які поставали перед вчителями, дозволяло більш якісно складати план роботи кабінету, враховувати побажання слухачів.

Покращенню методичної роботи сприяло створення та розширення мережі опорних шкіл. Визначенням опорних шкіл займалися відділи народної освіти спільно з методкабінетами. Головним завданням опорної школи було стати базою для проведення методичної роботи з вчителями, керівниками шкіл та методичних об'єднань. Кожна опорна школа була націлена на опрацювання конкретної актуальної проблеми у сфері навчання, виховання, управління навчальним закладом або удосконалення методичної роботи. Такі школи були у кожному районі та місті, на їх базі проводилися відкриті уроки, практичний показ сучасних форм і методів педагогічної праці на уроках та інших навчальних заняттях, консультації, тематичні семінари, семінари-практикуми, науково-практичні конференції, педагогічні читання, організовувалось стажування педагогічних працівників [7].

У кінці ХХ ст. важливою ланкою в системі методичної роботи з педагогічними працівниками стає внутрішньошкільна методична робота. Шкільні методичні об'єднання створювалися для вчителів-предметників, вчителів початкових класів, класних керівників, вихователів груп продовженого дня (при наявності не менше трьох вчителів одного фаху). Для малокомплектних шкіл створювалися міжшкільні методичні об'єднання або шкільні методичні об'єднання вчителів споріднених предметів. Для вчителів трудового навчання, образотворчого мистецтва, фізичної культури, шкільних бібліотекарів створювалися тільки районні (міські) методичні об'єднання. Керівники шкіл та їх заступники брали участь у роботі методичних об'єднань за фахом. Засідання шкільних, міжшкільних та районних методичних об'єднань проводилися, за звичай, чотири рази на рік. Для обговорення актуальних проблем народної освіти, питань міжпредметного характеру (сучасний урок, форми і методи навчання, здійснення міжпредметних зв'язків та ін.) організовувалося

періодичне проведення спільних засідань шкільних методичних об'єднань різних категорій педагогічних працівників [8].

У школах, при наявності відповідних приміщень, створювалися методичні кабінети. В цих кабінетах знаходилася науково-педагогічні та методична література, примірні плани робіт, пам'ятки, сценарії, реферати, зразки наочності та інші матеріали. У шкільних методичних кабінетах вчителі мали змогу займатися індивідуальною освітньою діяльністю, ознайомлюватися з досягненнями педагогічної науки та передовим педагогічним досвідом. Також в цих кабінетах проводилися консультації, шкільні педагогічні читання, наради і семінари, творчі звіти вчителів, зустрічі з педагогами-новаторами та інші форми внутрішньошкільної методичної роботи. Районні (міські) методичні кабінети разом із керівниками шкіл та методичних об'єднань проводили роботу з узгодження і координації внутрішньошкільної методичної роботи з іншими видами методичної роботи, що проводилися у районі та області. Кожний вчитель, в залежності від рівня підготовки, брав участь у діяльності педагогічних рад, методичних об'єднань, творчих груп, педагогічних читаннях, конференціях, проведеннях відкритих уроків, випуску інформаційних бюлетенів, виконання до курсових і після курсових завдань та ін. [9]. Від участі у постійно діючих формах методичної роботи звільнялися тільки ті вчителі, які навчалися у вищих навчальних закладах або на курсах підвищення кваліфікації без відриву від виробництва [8].

Не зважаючи на велику увагу з боку держави та закладів післядипломної освіти до організації методичної роботи педагогічних працівників, ця діяльність не завжди виконувалась на належному рівні.

Аналіз архівних документів і матеріалів, періодична преса того часу свідчать про те, що тематика педагогічних читань, семінарів, круглих столів та інших занять обиралась випадково, без урахування умов району та практичних проблем, що хвилювали педагогічних працівників; стан викладання та якості знань, умінь і навичок учнів з основ наук свідчив, що методичні організації ще недостатньо впливали на підвищення ефективності навчальних занять; методичні кабінети проводили недостатню роботу з питань підвищення якості уроку.

Зміст навчального матеріалу часто мав недостатню методологічну спрямованість, теоретичний матеріал не завжди розкривав основні положення реформи школи.

Також відмічалось, що при проведенні методичної роботи допускався формалізм, переважали традиційно-інформаційні форми навчання, недостатньо використовувалися активні форми роботи з вчителями [10]. Методична робота проводилася централізовано, в колективній формі, що не дозволяло враховувати індивідуальні професійні потреби вчителів. Методисти організовували навчальну діяльність в авторитарному стилі, використовуючи репродуктивну методику та інструктивну форму. Ще одним суттєвим недоліком була недостатня узгодженість методичних заходів на рівні області із заходами, що проводилися на рівні району та безпосередньо у школах. Це призводило до перевантаження вчителів та створювало труднощі у проведенні якісної методичної роботи [6]. Враховуючи вказані недоліки та проблеми, подальший розвиток методичної роботи з педагогічними працівниками був націлений на максимальне її наближення до вчителя. Головним у методичній роботі стало задоволення потреб і запитів вчителів, керівників шкіл [4, с 128]. Постійно удосконалювалась структура методичної роботи на рівні області і району. Ця робота проводилася на основі аналізу підготовки, потреб педагогічних працівників, врахування їх інтересів і можливостей. Визначання форм методичної роботи і підвищення кваліфікації здійснювалося диференційовано [10].

Подальшому розвитку та демократизації методичної роботи сприяло проголошення незалежної України (1991 р.). Вчитель у незалежній Україні вже був не безправним виконавцем вказівок адміністрації, а відповідальним педагогом, який може вільно обирати форми, методи і прийоми навчально-виховної діяльності та має демонструвати здатність до творчих, нестандартних рішень.

Оновлювалися й розширялися функції методистів, як безпосередніх організаторів методичної роботи з вчителями. До основних функцій та змісту діяльності методистів

відносилися: вивчення соціальних запитів суспільства до освіти; основні тенденції розвитку післядипломної освіти; визначення актуальних проблем методичної роботи у районні (місті); пошук потрібної інформації (досягнення науки, передовий досвід); організаційно-методичне забезпечення функціонування системи методичної роботи; встановлення творчих зв'язків з усіма установами, що можуть сприяти навчанню педагогів; надання допомоги опорним школам, сприяння створенню творчих лабораторій, експериментальних майданчиків; аналіз організації методичної роботи та внесення при потребі відповідних корективів; оцінка ефективності методичної роботи [11]. Вивчення структури та особливостей організації методичної роботи дозволило визначити основні принципи побудови цієї діяльності у межах району (міста): ефективна методична робота можлива лише за вироблення чітких практично орієнтованих цілей, які розроблені на основі вивчення потреб та професійної компетентності педагогів; структура та зміст методичної роботи не є постійними величинами, вони змінюються відповідно до поставлених цілей; ефективність методичної роботи залежить від послідовності дій для її досягнення [9].

При організації методичної роботи перевага віддавалась діяльним формам навчання, у яких вчитель приймав активну участь. Набули популярності різноманітні інноваційні форми роботи з вчителями. Серед них – педагогічні фестивалі, конкурси для вчителів «Кращий вчитель року», «Кращий методист школи» та ін. У 90-х рр. ХХ ст. було започатковано проведення обласного конкурсу «Вчитель року». Такі форми методичної роботи мали на меті виявити і підтримати творчих вчителів, сприяти підвищенню їх педагогічної майстерності, популяризації педагогічного досвіду.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Таким чином, теоретичний аналіз розвитку методичної роботи у кінці ХХ ст. показує, що ця діяльність забезпечувала повноцінну міжкурсову післядипломну освіту педагогічних працівників. В організації і керівництві методичною роботою приймали участь усі заклади післядипломної освіти та органи управління освітою. Значно розширилися функції та зміст методичної роботи. Якщо раніше методична робота зводилась лише до заходів щодо поліпшення або поглиблення знань вчителів з методики викладання певного предмету, то у 80-90-х рр. ХХ ст. функції методичної роботи охоплювали значно ширше коло питань та забезпечували всебічний професійний розвиток вчителів, дотримуючись принципу наступності та неперервності й диференціації. Але практика організації методичної роботи на основі аналітичного підходу із попереднім вивченням запитів та потреб педагогічних працівників не отримала підтримки в усіх областях країни. І далі мали місце певні недоліки в роботі методичних служб: продовжувався випадковий, безсистемний вибір тем під час планування методичної роботи, спостерігався формальний підхід до організації методичних заходів.

Проведений аналіз не розкриває усіх аспектів досліджуваної проблеми, але засвідчує необхідність комплексного вивчення організації методичної роботи з педагогічними працівниками з метою врахування позитивного досвіду у подальшому розвитку післядипломної педагогічної освіти в сучасних умовах. Пошук ефективних форм організації методичної роботи у системі післядипломної освіти триває.

Список бібліографічних посилань

1. Сігасва Л.Є. Неперервна освіта в Україні: її складові і тенденції розвитку. *Післядипломна освіта в Україні*. 2001. № 1. С. 45–46.
2. ЦДАВО України. ф. 5139, оп. 1, спр. 58, 34 арк.
3. ЦДАВО України. ф. 166, оп. 15, спр. 8263, 48 арк.
4. Крисюк С.В. Розвиток післядипломної освіти педагогічних кадрів в Україні (1944–1995 рр.). Львів: ЛОНМІО, 1997. 206 с.
5. Рішення колегії МО УРСР «Положення про методичний кабінет районного (міського) відділу народної освіти» від 07.09.1983 року. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1984. № 3. С. 17–26.
6. Про подальше вдосконалення організації та проведення методичної роботи з педагогічними кадрами в школах і установах народної освіти Української РСР. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1984. № 7.
7. Про стан і заходи щодо поліпшення перепідготовки керівних і педагогічних кадрів органів і установ освіти в умовах реалізації реформи школи. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1987. № 6.

8. Про затвердження Положення про методичний кабінет районного, міського відділу народної освіти і Положення про методичну роботу з педагогічними кадрами установ народної освіти УРСР. *Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР*. Київ, 1986. № 13.
9. Крисюк С.В. Актуальные вопросы организации методической работы. *Повышение квалификации педагогических кадров* / Под. ред. И.Ф. Жерносека, М.Ю. Красовицкого, С.В. Крисюка. Київ: Освіта. 1992. С. 112–120.
10. Жорова І.Я. Професійний розвиток педагогів у системі післядипломної освіти України у 80-х роках ХХ століття. *Педагогічний альманах. Збірник наукових праць*. 2013. №20. С. 291–297.
11. Пуцов В.И. Сущность и условия эффективности учебного процесса на курсах. *Повышение квалификации педагогических кадров* / Под. ред. И.Ф. Жерносека, М.Ю. Красовицкого, С.В. Крисюка. Київ: Освіта. 1992. С. 81–90.

References

1. Sihatyeva, L.Ye. (2001). Continuing education in Ukraine: its components and development trends. *Postgraduate education in Ukraine*, 1, 45-46 (in Ukr.).
2. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. *Central Executive Committee of Ukraine*, 5139, 1, 58, 34 (in Ukr.).
3. Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine. *Central Executive Committee of Ukraine*, 166, 15, 8263, 48 (in Ukr.).
4. Krysyuk, S.V. (1997). Development of teachers' postgraduate education in Ukraine (1944-1995). Lviv: LONMIO. 206 p. (in Ukr.).
5. Decisions of the Collegium of the Ministry of Defense of Ukraine. Methodological office statutes of the district (city) department of public education 07.09.1983 (1984). *Collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 3 (in Ukr.).
6. Further improvement of organization and methodological work with teachers in schools and institutions of public education of the RSFSR (1984). *Collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 7 (in Ukr.).
7. The state and measures to improve the retraining of teaching employees in the context of the school reform (1987). *Collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 6 (in Ukr.).
8. The approval of the Regulations of the regional methodological office of public education and the Regulations of the methodological work with teachers of the Ukrainian SSR (1986). *Collection of orders and instructions of the Ministry of Education of the Ukrainian SSR*, 13 (in Ukr.).
9. Krisyuk, S.V. (1992). Actual questions of the methodological work organization. *Improvement of the teachers' qualification*, 112–120 (in Ukr.).
10. Zhorova, I.Ya. (2013). Professional teachers' development in the Ukrainian postgraduate education system in the 80's of the XXth century. *Pedagogical almanac*, 20, 291–297 (in Ukr.).
11. Putsov, V.I. (1992). The substance and conditions of educational process effectiveness at the courses. *Improvement of the teachers' qualification*, 81–90 (in Ukr.).

OPOLSKA Alevtyna,

Senior Lecturer of Management Department

SHEE «Hryhoriy Skovoroda Pereyaslav-Khmelnitskyi State Pedagogical University»

e-mail: opol.av@ukr.net

PECULIARITIES OF ORGANIZATION OF PEDAGOGICAL WORKERS' METHODOLOGICAL WORK IN UKRAINE AT THE END OF THE 20TH CENTURY

Abstract. *Introduction. Methodological work, as a component of postgraduate education, is important in the continuing education of teaching employees. A major reform of the Ukrainian educational system and increases in demands for teachers professionalism encourage methodological services for searching new methods of improving this activity. In the process of finding ways to modernize and improve the quality of methodological work it's reasonable to refer to the domestic experience of the formation and development of this system.*

Purpose. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of teachers' methodological work organization in Ukraine at the end of the XX century.

Methods. Analysis of archival sources, normative legal documents and educational research literature.

Results. The Central Institute of Teachers' Improvement, regional institutes of teachers' improvement, regional departments of public education, regional methodical offices, demonstration schools and intraschool methodological organizations were concerned with management and organization of methodological work of the teaching employees in Ukraine at the end of the XX century.

As a result of the secondary school reform in the 80's of the XX century, methodological work was intended to introduce teachers to the main reform ideas and tasks, to help them mastering the new content of curricula and programs, and to improve their professional level.

The methodological work was aimed at preparing teachers for new working conditions, but the methods of its implementation remained old and ineffective. In teaching, the traditionally informative form of education prevailed without taking into account the teachers' individual needs.

The situation improved in the 90's of the XX century when Ukraine became independent. Methodological services began to take into account the individual needs of teaching employees, to develop their creative potential

and to apply active forms of education. Application of a differentiated approach to the organization of methodological work increased its quality.

Conclusion. However, methodological work continued to be formal in nature, teachers were not able to satisfy their individual needs of professional and personal growth. Further study of the peculiarities of organizing methodological work in Ukraine will allow us to take advantage of positive experience and avoid mistakes of the past.

Key words: *postgraduate pedagogical education; advanced studies; methodological work; teaching employees; professional development; methodologists' functions, principles of methodological work organization; collective and individual forms of methodological work.*

*Одержано редакцією 21.01.2018
Прийнято до публікації 28.01.2018*